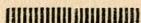

позитивним вкладом в українську політичну літературу, мусілось би її написати зі становища української рациї стану. А так — книжечка дра Єндика буде — може навіть проти його внутрішнього наміру — джерелом гітлерофільства. А що вони це? Не можемо промовчати, що автор в кількох місцях висловив сумнів, що до остаточної вартості гітлерівського руху, але зробив це в той спосіб, що некритичний читач не зверне на них якслід уваги. (Може й тут проявилися редакторські ножиці?). З приводу так написаної книжки, мусимо з притиском підкреслити цей сумнів: „Чи ідеї, що їх вони (зн. творці нових мармурів таблиць — М. Д. Д.) виписують на камені, дійсно життєві? Чи не провадять вони своїх візняців у сліпі безворіття?“.

Від Ред. В книжечці про Гітлера стаємо одно місце, на яке мусимо звернути увагу. Читаємо там на 43. ст.: „В системі її (Католицької Церкви) ідей є сьогодні багато річей, що не відержують критики розуму, опертого на знанні і досвіді. Та все таки вона не зрікається своєго становища навіть у питанні противника, бо знання є плинне і змінне, а догми незрушімі серед повені подій. Цим вона сильна і притягаюча“. — Це місце доказує, що Др. Єндик з ділянки теольгії поза шкільними катехізмами не багато читав. Бо якраз навіть деякі вороги Католицької Церкви признають, що всі її догми мають дуже сильне обґрунтування, сперте не лише на обявленню але й на розумі, знанні, законах природи і життєвім досвіді, через що вона нічого змінити в своїх догмах як правдивих і Обявленням потверджених не потребує та не буде потребувати і тому вона сильна і притягаюча. Якщо Др. Єндик, чи хтонебудь інший має які сумніви, то пропонуємо засувати їх в листі до нас, а ми радо дамо відповідь і вияснення.

o. Др. Г. Костельник.

Справжнє джерело атеїзму.

1. Атеїсти твердять, що віра не даетсяся погодити з наукою; релігійний світогляд це ніби дитинячий, наївний світогляд, що не може встояти перед науковим світоглядом.

Так напр. висловлюється Séailles, професор Сорбони: „Догми не повалила негативна критика, ані памфлєти, ані глузування безбожників; вони зникли перед позитивними правдами, що не даються погодити з ними, що аж тоді проникають до душі, коли з неї усунемо догми. Догми вже не погоджуються з поняттями, що їх маємо про всесвіт та його закони; не заперечуємо їх, але їх ігноруємо“¹⁾). Ледви чи хтонебудь з атеїстичного становища це мудріше, більше обдумано висказав.

З того виходило би, що властивою причиною атеїзму є наука і то в простій лінії: атеїзм це ніби чистий і зрілий плід науки.

Християнські апольгети не признають цього атеїстичного

¹⁾ Gabrjel Séailles: Dlaczego dogmaty nie odradzają się. В книжці: Nauka i wolnomyslnosc (переклад з франц.), Warszawa 1907. Стор. 5.

монополю на науку. Вони твердять, що наука не противиться релігії. А атеїзм пояснюють іншими причинами, не „наукою“.

Всі християнські автори, що їх я читав, подають в суті речі такі причини атеїзму (невірства), які вичисляє наша „Етика для вищих клас середніх шкіл“ від о. Д. Дорожинського (за дром К. Щекліком). Ось як там вичислені причини невірства:

„1) Порочність серця є найчастішою причиною невірства. Хто віддався порокові, той не може любити релігії тому, що вона осуджує всякий порок; противно, він мусить бажати, щоб релігія була неправдиво... то й старається вмовити в себе, що вона таки дійсно є неправдива“.

„2) Читання книжок противних вірі і приставання з невіруючими людьми“.

„3) Незнання правд віри“.

„4) Порожність, бажання відріжнитися від віруючого народу“.

„5) Сила прикладу й авторитету... Нерідко буває, що чоловік тому захищається у своїй вірі і стане сумніватися в ній, що неодин великий учений або поет був також без віри“.

„6) Гордість і перецінювання свого розуму, коли чоловік не хоче признавати того, чого сам своїм умом не може поняти“¹⁾.

Остаточно ті всі причини зводяться на грішний стан душі. Віру тратить ніби той, хто задля своїх грішних тенденцій хоче її позбутися (тому читає безбожні книжки та йде за безбожними авторитетами), або бодай не дбає про віру (незнання правд віри). Етика о. Дорожинського виразно каже, що атеїст не може бути моральною людиною: „Ніколи моральний чоловік, чесних обичаїв не виражається про речі віри легкодушно, з погордою або насмішками, бо це для нього занадто свята річ, которую він уміє пошанувати в собі і в других“.

Безперечно є об'єктивні дані, щоб з морального становища так висловлюватися. Однак це не обіймає цілої правди.

2. Вичислені причини невірства правдиві, та вони не є ані джерельні, ані вичерпуючі.

Що вони не є джерельні, про це найкраще можемо переконатися, коли наведемо анальгічні причини як причини віри. Отже причинами віри мали би бути:

1) святість серця, 2) читання побожних книжок, 3) знання правд віри, 4) покірливість, 5) сила прикладу й авторитету, 6) євангельська „вбогість духа“. Ми також тут анальгічно мусимо сказати, що ці причини правдиві, однак вони не є ані джерельні, ані вичерпуючі. Це вже другорядні причини віри. А коли ставимо квестію про причини віри, то хочемо знати першорядні, джерельні причини, бо тільки вони пояснюють генезу віри.

¹⁾ Свящ. Д. Дорожинський: Християнсько-католицька Етика. Львів 1904. §. 33.

Анальгічно й при атеїзмі хочемо знати джерельні причини, бо тільки вони зможуть нам сказати про атеїзм те, що конче потребуємо знати, щоб у останній інстанції зрозуміти всі його прояви. До Newton-а люди знали, бо в досвіді запримічували, що листок паде з дерева на землю, ріка тече в діл, місяць кружить довкола землі..., але аж Newton своїм поняттям гравітації всі такі явища звів над один спільній знаменник і зробив їх зрозумілими. Якщо нам удастися відкрити джерельну причину атеїзму, то й вона кине анальгічне світло на свій предмет.

Етика о. Дорожинського не має окремої точки, де була би подана „наука“ як причина невірства. Але ж учені атеїсти не говорять наївно, коли твердять, що їх наука зробила атеїстами. Щось у тому мусить бути правдиве. Тому й Етика о. Дорожинського не могла цілком поминути „науки“ як причини невірства. Про це в ній говориться під б) точкою, де як причини невірства подані „гордість і перецінювання свого розуму“. Про науку там написано ось що:

„Вправді наука і освіта не можуть безпосередньо спровадити невірства — бо нема ні одного позитивного результату науки, що стояв би в суперечності з вірою — але ученість може легко зділити чоловіка гордим і привести його до спокуси тільки те вважати за правдиве, що його умові очевидне. Це може статися особливо в того, хто займається науками природи. Правильність законів, яким підпадає тілесний світ і які даються схопити в математичні формулі, манить поверховно думаючого і може мати на його духа такий великий вплив, що він відвертається від тих областей, в яких такої самої ясності і наглядності не находить, і — держачися, як говорить, виключно лише позитивного — такі справи, які на математично-емпіричній дорозі не даються рішити (нпр. про початок світа, про вічність, про остаточне призначення чоловіка), відсуває від себе як невмісні. Заблудження тих, котрі задля науки стратили віру, не полягає на тому, що в своєму змаганні і гоненні за знанням пішли за далеко, а навпаки: на тому, що вони в своєму змаганні не досить далеко пішли і вже там перестали думати де думання щойно зачинається. Правдива наука завсіди веде до віри і до Бога, а лише одностороння і поверховна освіта ділає чоловіка гордим і відтягає від віри.“

Доки річ не є ясна, доти фальшиві зіставлення явищ найлекше накидаються нашому умові. Десятилітній хлопчина скав: Коли потрава пересолена, то треба її поцукувати (щоби спараліживати сіль). Подібно хибно зіставляють „науку“ та „атеїзм“ самі атеїсти і християнські апольогети: перші приписують „науці“ завелику функцію при атеїзмі, другі замалу. Правда буде десь по середині. Та не йде тут тільки про ступінь, але передовсім про невластиве зіставлення явищ. Якщо б було правдиве твердження атеїстів, що наука противиться вірі, то тоді великою загадкою був би факт, що між великими умами атеїсти не тільки становлять меншість, але й квалітативно не

дорівнюють віруючим. Для ілюстрації подаємо ось таке зіставлення:

Freud, Haeckel, Schopenhauer, Spinoza —
атеїсти.

Pasteur, Newton, Leibnitz, Descartes —
віруючі.

Ще куди виразніше виступає те відношення в старинній грецькій фільософії. Ціцерон, пишучи про богів, вичисляє з поміж грецьких фільософів тільки двох уповні здецидованих атеїстів: „nullus esse omnino deos Diagoras Melus et Theodorus Cyrenaeicus putaverunt“¹⁾.

Що ж дали людству Діагор з Мелю й Теодор з Киренаїки в порівнанні з віруючими грецькими мудріями, з котрих наведемо тільки загально у світі відомих: Анаксагора, Пітагора, Сократа, Платона, Аристотеля. Якоже атеїсти пояснять ці факти? Чех Drtina пише:

„Фільософія й наука є виключно проявом розуму; а релігія дас образ світу й життя після потреб другої, сильнішої половини людського ества, себто чуття та волі“²⁾. „Догми, що творять частину релігійних поглядів на світ і життя, основуються на мітах і символах. Релігія повстала з чуттєвої, вільної чинності людського духа, тому ні найменше не наближується до наукових понять“³⁾.

З того виходило би, що Анаксагор, Пітагор, Сократ, Платон, Аристотель, Descartes, Leibnitz, Newton, Pasteur і взагалі всі віруючі великі уми не змогли визволигися від свого почування, що любується в мітах і символах, і тому ні найменше не наблизилися до наукових понять — а Drtina, Freud і всі їм подібні визволилися від свого почування й наблизилися до наукових понять! Зіставлення виходить образливе для одної й другої сторони, а це вже достаточний критерій, що погляд атеїстів на відношення науки до атеїзму є нестійкий, фальшивий.

Погляд християнських апольоgetів, що властивою причиною атеїзму є грішний стан душі, виходить образливим для атеїстів через свою односторонність. У душі віруючої людини усі релігійні мотори в русі, тому їй ясно, що вона могла би поズбутися віри тільки штучно й насильно — через гріх гордості ума чи якийсь інший. І здається такій людині, що це так само мусить бути також в атеїстів. Але ж насильний атеїзм не є щирій, ані справжній. Таким „атеїстом“ я був уже в II. гімназ. класі і добре пам'ятаю, що я сам не вірив у те, що виговорював проти Божа; це був дійсно грішний „атеїзм на показ“. Неважек можна би з тим погодитися, що атеїзм у всіх атеїстів штучний і нещірий? Знаю людей, старших, розважливих інтелігентів, котрі

¹⁾ De natura deorum, I. 1, c. 1.

²⁾ Prof. Dr. Fran. Drtina: Rozwój umysłowy ludów Europy (переклад з чеського), Warszawa 1904. Стор. 10.

³⁾ Там же, стор. 14.

жалувалися передо мною, що хочуть вірити, а не можуть, не находять у своїй душі ніякого опертя для віри. В таких людей релігійні мотори віри нечинні. Ясно, що такі атеїсти можуть бути зовсім моральні, бо атеїзм у них не виріс із гріхів, ані гріхи його не піддержують, але щось зовсім інше.

Нема сумніву, що значний процент дітей, вихованіх у безбожницьких більшовицьких школах, є справжніми атеїстами задля виховання. Старші, мудріші (учителі) вмовили в молодших, духовно слабших саме такий світогляд, саме так уформували їх душу. Значить, що тут для приняття атеїзму рішальна саме „наука“ (така наука), а не грішний настрій душі.

Побачимо, що модерний атеїзм, так страшенно поширенний по світі, також треба пояснювати анальгічною причиною — „наукою“, а не грішним станом душі.

3. Атеїзм родиться і поширюється в парі з науковою. Між простолюддям нема атеїстів, а якщо є, то вони виховані інтелігентами, або бодай їх книжками. Того ніхто не в силі заперечити, що кожна людина з природи є релігійним і ством, кожна, розвиваючись духовно, простолінійно й цілком певно мусить дійти до віри в Бога. Віру можна тільки втратити, а це стає можливе щойно на якомусь ступні науки. Грішний стан душі взагалі не є і сам собою не може бути, що так скажемо, творцем атеїзму.

Грішний простолюдин скаже: Нехай на другому світі піду до пекла, але тут собі вжую!... Він взагалі не є здібний визволитися від релігії.

А інтелігент, коли схоче рятуватися перед своїми гріхами, може піти тим шляхом, що веде до заперечення Бога і релігійного значіння гріхів. Але що в його душі дає йому ту спромогу? Грішний стан душі? Тоді цей чинник також простолюдинові давав би таку саму спромогу.

Ясно виходить, що властивим творцем атеїзму може бути тільки „наука“ чи то „ученість“.

Це перший момент, чому атеїсти, всі без виїмку і так уперто, хваляться своїм атеїзмом наче науковою (атеїзм це ніби наука).

Про тип людини атеїста знав уже псальміст. Відомі ці його слова: „Сказав безумний у свому серці: нема Бога“ (Пс. 13, 1).

Треба розріжнити практичних і теоретичних безбожників. Практичні так жують, як коли б Бога не було; деколи може й скажутъ „нема Бога“, може й не люблять над тим призадумуватися, все таки, вони не є вповні здецидовани. Важне ствердити, що навіть на глибоко віруючих часами надходять сумніви, а практичні безбожники з того стану речі беруть для себе те, що для них приємніше.

Про практичних безбожників знає також простолюддя і має бути саме той тип мав на думці псальміст.

У тому самому псальмі читаємо даліше: „Господь з неба споглянув на людських синів, щоби побачити, чи є такий, що розуміє або шукає Бога. Але ж усі відступили, всі стали не-

потрібами; нема такого, що робив би добре, нема ні одного". Простолюддя деколи називає безбожниками й таких людей, котрі в дійсності не мають нічого спільногого з атеїзмом, тільки що вони мають інакшу віру, як оточуюче їх простолюддя, і тою свою вірою вважають деякі релігійні святощі простолюддя. Грецькі філософи Анаксагор, Сократ і Аристотель були обжаловані як „безбожники“ — вороги батьківського грецького політейзму. Сократ, як відомо, був засуджений на смерть, а Анаксагор і Аристотель врятувалися втечою.

Сонце, місяць, землю і т. ін. греки уважали за божества, а Анаксагор учив, що сонце не є ніяким божеством, тільки „розжареним каменем“. Наука тут виступила до боротьби з вірою простолюддя і частинно „зdemаскувала“ віру, відкрила її помилку.

Це другий момент, задля котрого атеїсти називають свій атеїзм науковою і задля котрого важуться твердити, що ніби наука зdemаскувала, поборола віру.

Часто буває, що наука демаскує, поборює науку: нова наука опрокидує давнішу науку. Але ж задля цього наука не пропадає, тільки відроджується.

В дійсності так само є і з вірою, коли її наука частинно демаскує: вона не пропадає, тільки відроджується, отримається від помилок. Та атеїсти неприхильно ставляться до релігії й такі конфлікти між науковою й вірою інтерпретують корисно для себе, а „на погибіль“ релігії.

Невже дійсно нова астрономія зdemаскувала й поборола християнську віру? Ні, тільки прочистила поняття, що їх давніші християни мали про небо й пекло. Але атеїсти це інакше коментують. Так напр. Fr. Jodl пише: „Небо і пекло, добре відомі мешкання святих і проклятих, губляться в безмежному просторі, в котрому нема ні „вгорі“, ні „вдолі“; престол Найвищого захищаний, а людина заворотно побачила себе, що висить в порожні на вільному шляху“¹⁾). Про те саме широко розводиться Séailles у цитованій розвідці.

В дійсності справа так стоїть, що нова астрономія поборола давні астрономію, систему поганина Птолемея, до котрої вчені християни в попередніх віках були пристосували свої погляди про небо й пекло. І не диво, що книжка Коперника про геліоцентричну систему спершу попала на індекс як „безбожна“, бо до чого люди в релігійній сфері привикнуть, від цього їм не легко відірватися та примінитися до нововідкритої правди.

Ми віруючі асимілюємо нашу віру до того, що знаємо про світ. Цього домагається принцип гармонії в нашему світосприйманні. І певне поступ наук (напр. при поняттях про створення і вік людини, про душу) ще неодно викриє таке, що спершу буде разити наших потомків, котрі унаслідять наші поняття, але опісля вони переведуть нову асиміляцію своєї віри з нововідкритими правдами.

¹⁾ Friedrich Jodl: Wissenschaft und Religion. Frankfurt a. M. 1909. Стр. 4

Як є можливий конфлікт між новою й старою наукою, так — і з тих самих причин — можливий є також конфлікт між наукою і вірою. Однаке той конфлікт може доторкатися тільки деяких релігійних понять, а ніколи цілої релігії. Атеїсти *gratis* (без доказів, безпідставно) генералізують конфлікт між наукою і вірою.

Щоб наука поборола релігію, як цілість, то вона мусіла би дати такі докази, на які її ніяк не стати. Вона мусіла би ясно й переконуючи опрокинути всі докази, на яких основується віра в Бога: існування людського розуму, доцільність у природі, існування вродженого морального змислу (совість), різницю між живим і неживим, початок життя на землі і т. ін. наука мусіла би виразно й переконуючи пояснити механічним способом, без Бога. Всякі такі спроби дотепер кінчилися фієском. А розвій науки йде в протилежному напрямі до атеїстичної орієнтації, бо навіть у фізиці викрив немеханічний чинник.

(Продовження буде)

Рецензії.

Літературні нагороди за 1934 р.:

Цьогорічний комунікат літературного жюрі та Ради Т-ва Письменників і Журналістів звучить так:

Члени жюрі, вибрані Радою „Т-ва Письменників і Журналістів ім. Івана Франка“ для призначення трьох літературних нагород за найкращі твори, видані 1934 р., на своєму засіданні дня 18. січня 1935 р. призначили:

1 нагороду УЛАСОВІ САМЧУКОВІ за „ВОЛИНЬ“; 2 нагороду ЮРІЄВІ КОСАЧЕВІ за „ЧЕРЛЕНЬ“ і „СОНЦЕ В ЧИГИРИНІ“; З нагороду Б. І. АНТОНИЧЕВІ за „ТРИ ПЕРСТЕНІ“.

Крім цього рішило жюрі виріжнити з-поміж виданих у 1934 р. творів іще такі книжки: І. ЛИПИ: „КОЗАКИ В МОСКОВІ“, Е. МАЛАНЮКА: „ЗЕМНА МАДОННА“, В. СОФРОНОВА: „ЛИПНЕВА ОТРУТА“. — В. Сімович, голова; М. Рудницький, секретар; О. Боднарович, М. Гнатишак, В. Дорошенко, К. Малицька, М. Матіїв-Мельник, Ю. Шкрумеляк.

Рецензію „Волині“ Уласа Самчука подали ми в ч. 8—9 1934 „Дзвонів“, „Сонця в Чигирині“ Ю. Косача в ч. 12. 1934, а Ю. Липи „Козаки в Москові“ обговорені в ч. 5. 1934. В цьому числі попередньо оцінено „Черлень“ Ю. Косача, „Три перстені“ Антонича та „Липневу отруту“ В. Софронева. „Земну ж Мадонну“ Е. Маланюка з технічних причин оцінимо в найближчому числі. Ред.

Юрій Косач. Черлень. Поезії. „Ізмарагд“ — Львів 1935. Окладинка й марка роботи Святослава Гординського. Друкарня М. Гехта(!) Тираж 1000 примірників. Стор. 77+3 нлг.